

LATGALE CEĻĀ UZ LATVIJAS VALSTI: 1917. GADA DISKUSIJAS PAR NOVADA NĀKOTNI

Henrihs Soms

henrihs.soms@du.lv

Atslēgas vārdi: *Latgales kongress 1917, F. Trasuns, F. Kemps, katoļu garīdznieki, strēlnieki, Pēterpils*

Raksta mērķis — balstoties uz Latgales vēstures materiāliem, paplašināt priekšstatus par Latvijas valsts dibināšanu. Izvirzītā mērķa sasniegšanai raksta autors izmanto vēstures avotus — 1917. gada latviešu periodiku, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļas materiālus, 1917. gada fotogrāfijas, kā arī mūsdienu vēstures zinātnes publikācijas. Pētījuma centrā — Latgales darbinieku diskusija par Latgales pašvaldības jautājuma risināšanas ceļiem. Apzinoties tēmas plašumu, autors koncentrē uzmanību uz lokālas sabiedrības (Pēterpils, Daugavpils, Rīga) iesaistīšanos vienotas Latvijas veidošanā, kā arī uz idejām, kuras nosacīti izdalāmas ārpus Franča Trasuna un Franča Kempa piekritēju polemikas.

Ievads

Latgales kongress¹ notika 1917. g. 9. un 10. maijā (pēc vecā stila 26. un 27. aprīlī) Rēzeknē. Kongresa pirmā diena noritēja kinoteātrī “Diana”, otrā — Atbrīvošanas alejā 56, kur atrodas Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskola. Latgales kongress bija Latgales latviešu pārstāvju sanāksme, kas apsprieda Latgales pašpārvaldes jautājumus, tostarp jautājumu par Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķu atdalīšanu no Vitebskas guberņas un to apvienošanu ar Vidzemes un Kurzemes latviešu apdzīvotajām teritorijām. Kongresā tika izveidota Latgales Pagaidu zemes padome (ar rezervētām vietām poļu, krievu un ebreju minoritātēm), kuras pārstāvji kopā ar līdzīgām citu novadu pašpārvaldes institūcijām — Vidzemes Pagaidu zemes padomi un Kurzemes Pagaidu zemes

padomi — līdzdarbojās Latviešu Pagaidu nacionālās padomes darbā un sekmēja Latvijas Republikas proklamēšanu.

Latgales kongresā Rēzeknē piedalījās redzamākie novada sabiedriskie darbinieki, kuri tolaik darbojās Pēterpilī², Maskavā, citās Krievijas vietās, pagastos un draudzēs dzimtenē, kā arī Krievijas armijas latviešu virsnieki un mobilizētie karavīri.

Jau kongresa sagatavošanas laikā (1917. g. martā un aprīlī) tika panākta principiāla vienošanās, ka vienotā Latvijā (toreiz vēl demokrātiskās Krievijas sastāvā) Latgalei būtu piešķirama pašvaldība. Tajā pašā laikā iezīmējās arī atšķirīgi viedokļi šīs pašvaldības statusa sasniegšanā un tiesību garantēšanā. Daļa (garīdznieka Franča Trasuna piekritēji) optimistiski cerēja uz visu latviešu (tostarp katoļu) kopdarbību un savstarpējo sapratni

ticības, valodas un citu jautājumu kārtošanā. Daļa (inženiera Franča Kempa piekritēji) akcentēja vairāku gadsimtu gaitā veidojušās Latgales īpatnības (katoļu baznīcas dominānce, sava valoda, atšķirīgas zemes tiesības un citas), iebilda pret mutvārdu vienošanos ar Baltijas latviešiem, kurus kongresā pārstāvēja Jānis Zālītis un Zigfrīds Anna Meierovics, un iestājās par plaši apspriestu Latgales un pārējo Latvijas novadu sadarbības programmu (rakstiskā formā). Kongresā piedalījās 350 dalībnieku, no tiem 232 delegāti ar balsstiesībām. Darba gaitā strīdu rezultātā no kongresa aizgāja 39 delegāti inženiera F. Kempa vadībā. Lēmumus pieņēma 193 palikušie delegāti, viens no tiem kongresa rezolūcijas balsojumā atturējās.³

Latgalieši — novadu tuvināšanās iniciatori

Paradoksāli, ka Latgales vēsturiskās nošķirtības un rusifikācijas apstākļos konsekventākie latviešu tautas saliedēšanas entuziasti nāca no Latgales.⁴ F. Trasuns vēl pirms Rēzeknes kongresa, 20. gs. sākumā, laikrakstos un sanāksmēs skaidroja Vitebskas guberņas latviešu sabiedrības atšķirības un kopību ar Baltijas latviešiem. F. Kempš šo kopību saskatīja senajā Latvijas vēsturē, arī sarkanbaltsarkanā karoga izcelsmē. F. Kempa ziņojumi Rīgas latviešu biedrības Ziņību komisijā 1912. g. izraisīja latviešu presē dzīvu diskusiju.⁵

Latgales kongresa kontekstā ievēriību pelna vēstures literatūrā mazāk pieminēta Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas 1916. g. 14. (26.) decembra sēde ar daudzu latgaliešu sabiedrisko darbinieku piedalīšanos.⁶ Tas bija laiks pirms 1917. g. februāra revolūcijas pasludinātajām brīvībām un pilsoņu plašajām tiesībām. Ievērojamākie Latgales sabiedriskie darbinieki bija iesaistīti Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrībā (Latgaliešu bidreiba paleiga kara uperem), kura kopdarbojās ar Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteju. Tās sastāvā tika kooptēti arī

latgaliešu organizācijas pārstāvji F. Kempš un F. Trasuns.

1916. g. 14. (26.) decembra apspriedes dalībnieki vienojās sagatavot uzsaukumu par Baltijas un Latgales latviešu vienotību, sekmet ātrāku tautas apvienošanos.⁷ Ir uzskats, ka šī apspriede lika pirmo ciešāko pamatu nākamajai apvienotai Latvijai.⁸ Šajā sanāksmē tika dibināta Latgaliešu organizācijas komisija, kurai bija nozīmīga loma Latgales kongresa sagatavošanā. Komisijas sekretāre Valerija Seile (1891–1970), uzstājoties Latgales kongresā ar atskaiti par komisijas darbību, uzsvēra 14. (26.) decembra sapulces vienošanās būtisko ietekmi turpmāko lēmumu izstrādāšanā.⁹ Organizācijas komisijas uzdevums bija vienot ne tikai latgaliešus un pārējos latviešus, bet arī pašus latgaliešus, lai izstrādātu tautas tuvināšanas un apvienošanas programmu. Komisijas praktiska darbība varēja sākties tikai pēc 16 darbinieku ievēlēšanas šajā komisijā Pēterpils latgaliešu darbinieku sanāksmē 1917. g. 12. (25.) martā, t. i., 44 dienas pirms Latgales kongresa.¹⁰ Dažas dienas vēlāk, 1917. g. 15. (28.) martā Pēterpilī strādnieku, tehniķu, inteliģences un citu delegātu sanāksmē tika dibināta Latgales tautas komiteja (Letgolas tautas komitets) 42 dalībnieku sastāvā.¹¹ Abu jaundibināto organizāciju Komisijas personālsastāvs liecināja, ka Latgales kongresa sagatavošanas posmā Latgales sabiedriskie darbinieki bija organizatoriski nogrupējušies tā laika aktuālajā jautājumā par tuvināšanos ar pārējiem Latvijas novadiem.

Diskusiju aizsākums un saturs

1917. g. 12. (25.) martā Pēterpilī organizācijas "Latgaliešu bidreiba paleiga kara uperem" telpās notika redzamāko Pēterpils latgaliešu darbinieku sanāksme, ko mēdz dēvēt par pirmo latgaliešu politisko apspriedi. Pēc apspriedes laikraksta "Drywa" redakcija nosūtīja apsveikumu uz Valmieru Vidzemes pagaidu zemes padomei un informēja par apspriedes pieņemto rezolūciju "[...] lūgt

vispārējo latviešu autonomiju un Latgalei piešķirt plašu pašvaldību".¹² Vienlaicīgi tā laika vēstures avoti norādīja uz latgaliešu domstarpībām par deklarētās plašās pašvaldības idejas sasniegšanu. Pēterpils latgaliešu apspriedes dalībnieks Jeronims Rampāns¹³ atzina, ka apspriede bija sasteigta, nav bijusi iespēja pieaicināt ciemiņus no Latgales, diskusijas ilgušas sešas stundas, F. Kemps ar piekritējiem esot aizgājis no apspriedes.¹⁴ Dienas laikraksts "Jaunais Vārds", publicējot 1917. g. 6. (19.) aprīļa numura pirmajā lapā rakstu "Latgales jautājums", konstatēja, ka latgalieši ir sadalījušies divās partijās. Viena daļa (progresīvie baznīckungi un inteliģence) pieprasa visu Baltijas latviešu autonomiju, kur latgaliešiem dota plaša pašvaldība, paturot savu izlokni visās pašvaldības iestādēs. Otra partija, kuras priekšgalā stāvēja F. Kemps, prasa savu autonomiju, nestādāmās nekādos sakaros ar baltiešiem.¹⁵

Atšķirīgus uzskatus par Latgales nākotni apliecināja Latgaliešu organizācijas komisijas un Letgolas tautas komitejas deklarētie darbības mērķi. Komisijas pamatuzdevums — latgaliešu organizēšana un apvienošana ar visām citām Latvijas daļām, "[...] aizsargājot savu Latgales vietējo pašvaldību kultūras, ekonomikas un administratīvā ziņā".¹⁶ Savukārt komiteja par savu mērķi deklarēja Latgales (Letgolas) brīvas pašvaldības izveidi, kura iespējama "[...] pa taisnu sadarbības ceļu ar krīvu tautu, pamatūt baltiešus mīrā kai lobus kamiņus i radinikus, ar kurim pidar labi dzeivot sabrūs, bet napidar sasamaisit vinā autonomijā".¹⁷ Šī virziena pārstāvji sevi dēvēja par Letgaliešu partiju (Letgaliešu partija) salīdzinājumā ar Baltiešu partiju (Baltiešu partija). Letgaliešu partijas skatījumā Baltiešu partijas deklarētā Latgales pašvaldība vienotajā Latvijā pasludinot, ka latgalieši esot maza, tumša, nabadzīga un nevienam nezināma tauta, kura saviem spēkiem nevar neko labu izdarīt.¹⁸

Latgaliešu organizēšanās un diskusijas: Daugavpils, Rīga

Pēterpilī aizsāktā latgaliešu organizēšanās un diskusijas pakāpeniski sasniedza arī Latgali. Laikrakstā "Drywa" 1917. g. 29. martā (11. aprīlī) tika publicēts Latgaliešu organizācijas komisijas sekretāres V. Seiles parakstīts uzsaukums "Tautiši", kurā bija aicinājums iedzīvotāju interešu aizstāvēšanai Latgales pagastos un apriņķos dibināt organizatoriskus centrus (komitetus).¹⁹

Vēl pirms šī uzsaukuma vērā ņemamas latgaliešu aktivitātes notika Daugavpilī. Tolaik Daugavpils bija piefrontes pilsēta, no kuras 1915. g. tika evakuētas rūpniecības iekārtas un strādnieki. Ielguša pozīcija kara apstākļos pilsētā pakāpeniski ieplūda bēgļi no dažādām vietām, arī tuvākās apkārtnes. Bēgļu aprūpi organizēja Latgaliešu bēgļu palīdzības biedrības vietējā nodaļa Daugavpils Svētās Marijas draudzes prāvesta Antonija Urbša (1879–1965) vadībā. Nodaļas sekretārs bija draudzes vikārs Izidors Livčāns (1888–1966). Tā pakāpeniski ap Svētās Marijas draudzi pulcējās latgaliešu publika. A. Urbšs piekrita, ka baznīcā dievkalpojumi notiktu latgaliski. 1917. g. 28. martā (10. aprīlī) vietējo latgaliešu sanāksmē tika dibināts "brīvais pulciņš", lai apspriestu Daugavpils latviešu un visas Latvijas vajadzības, "[...] par latvīšu — un latvīšu — baltiešu apvienošanu un par breivōs Latvijas pašvaldeibu [...]"²⁰ Sanāksmes vadītājs bija I. Livčāns, Latgales kongresa delegāts. "Brīvā pulciņa" vadībā (komitejā) iesaistījās arī Daugavpilī pazīstamā skolotāja Anna Vonoga (1895–1977).²¹ "Brīvā pulciņa" komiteja bija iecerējusi organizēt 1917. g. 9. (22). aprīlī apspriedi kopā ar Daugavpils baltiešiem — latviešiem. Par šīs sanāksmes norisi vēstures liecības nav saglabājušās. Tajā pašā laikā minētās Daugavpils latgaliešu darbība pierādīja, ka Latvijas apvienošanas ideja nāca no Latgales puses. Jānorāda, ka "Brīvā pulciņa" aktivitātes sekmēja Latgales latviešu apgaismošanas biedrības "Saule" dibināšanu

Daugavpilī 1917. g. 16. (29.) aprīlī.²² Savā darbības programmā biedrība paredzēja vairāku skolu dibināšanu Daugavpilī. 1917. g. septembrī tika atklāti šūšanas un rokdarbu kursi, kuri tiek uzskatīti par sieviešu arodskolas "Saule" pirmsākumu.²³

Latgaliešu organizēšanās notika arī Rīgā, kur tolaik dzīvoja ap 12–15 tūkst latgaliešu.²⁴ 1913. g. Rīgas latgalieši nodibināja savstarpējās palīdzības biedrību "Vacaine", kas bija populāra novadnieku vidū un apvienoja ap 200 dalībnieku.²⁵ Biedrībai bija koris, darbojās aktieru pulciņš, uzsāktas sarunas par biedrības nama pirkšanu. Pasaules kara laikā biedrība pārtrauca savu darbību. Vairāki biedrības valdes locekļi tika mobilizēti armijā. 1917. g. 16. (29.) aprīlī notika biedrības "Vacaine" darbības atjaunošanas kopsapulce. Tajā piedalījās 27 biedri. Jaunajā biedrības valdē tika ievēlēti S. Prieduliņš (agrākais biedrības priekšnieks), ticības mācības skolotājs, vēlāk prelāts Eduards Stukels (1884–1956), priesteris, vēlāk profesors un doktors Aleksandrs Novickis (1888–1972), kā arī Lazdāns, Rubuls, Štoke, Prieduliņa, Greivuls.²⁶ Atjaunošanas sēde lēma arī par biedrības pārstāvju deleģēšanu uz kongresu Rēzeknē. Laikraksts "Drywa" informēja, ka sapulces dalībnieki izteikušies "[...] par tautisku vinību ar baltišim [...]".²⁷ Par delegātu uz Latgales kongresu sapulce ievēlēja podporučiku Jāni Lāčkāju-Lāci.²⁸ Kongresā Rīgas pārstāvis tika ievēlēts Latgales pagaidu zemes padomē.²⁹ Tomēr kopumā Rīgas latgaliešu vienprātība skatāma kritiski, jo tā laika presē bija publikācijas par F. Kempa uzskatu piekritējiem Rīgā. F. Kempa bija labs Rīgas latgaliešu sabiedrības pazinējs un uzturēja kontaktus ar biedrību "Vacaine". Par to liecināja, piemēram, F. Kempa (Skoborgas) plašais raksts "Rīgas latgalieši" laikrakstā "Jaunais Zinias" 1913. g.³⁰ F. Kempa Pēterpils latgaliešu vārdā rakstiski sveica biedrību "Vacaine" tās atklāšanā. Padziļinoties diskusijām 1917. g., laikraksta "Drywa" redakcija norādīja, ka F. Kempam vairums piekritēju esot tieši Rīgas

latgaliešu sabiedrībā "Vacaine", bet viņu uzvārdi plašākai sabiedrībai mazāk pazīstami.³¹

F. Trasuna, F. Kempa piekritēji: vai bija arī citi?

Vēstures literatūrā dominē uzskats, ka diskusijas Latgales jautājumā vistiešāk izteica divu ievērojamo latgaliešu sabiedrisko darbinieku — F. Trasuna un F. Kempa — uzskati un darbība. Nenoliedzami, ka Latgales 20. gs. sākuma vēsture nav iedomājama bez šiem izcilajiem darbiniekiem. Latgales inteliģence bija veidošanās stadijā. Tajā pašā laikā Latgales pirmo atmodu, kas sākās ar latīņu drukas aizlieguma atcelšanu 1904. g., raksturo sazarotās sabiedriskās un kultūras aktivitātes. Attīstījās prese kā sabiedriskās domas formēšanas centri. Neapšaubāmi, ka Latgales kongresa sagatavošanas, norises un rezultātu atspoguļošanā nozīmīgi bija abi tā laika laikraksti "Drywa" un "Liaužu Bolss", kuri puda bieži atšķirīgu Latgales jautājuma redzējumu, savstarpēji asi polemizēja. Citu preses un publicistikas izdevumu trūkums neapšaubāmi sašaurināja ideju attīstību, bet tajā pašā laikā esošos izdevumus padara mūsdienu pētniekam par īpašas uzmanības objektu.

No šī viedokļa uzmanība ir jāpievērš citu kongresa dalībnieku izteicieniem un rīcībai. Var droši apgalvot, ka simts gadus pēc kongresa norises mums neizdosies pilnībā rekonstruēt kongresa delegātu sarakstu. Kongresa gaita netika stenografēta. Viens no kongresa sekretāriem Pēteris Lazdāns atmiņās skaidroja, ka pieņemto rezolūciju teksti bija fiksēti brīvā jeb "[...] valejā veidā un tās nu manis pōrjēma V. Seiles jaunkundze [...]".³² Baltkrievijas Nacionālā vēstures arhīva liecības pagaidām ir fragmentāras.³³ Nav pilnīgas skaidrības par svarīgu vēstures liecību — 38 ieejas kartēm, kuras netika izsniegtas kongresa dalībniekiem un saglabājušās līdz mūsdienām.³⁴ Kongresā bija 232 balsstiesīgie delegāti, bet ir saglabātas ieejas kartes Nr. 235 un Nr. 242. Skaits

matemātiski sakrīt ar delegātu skaitu, kuri neapmierināti atstāja kongresu. Šo karšu vidū nav F. Kempa ieejas kartes. Visas kartes apzīmotas ar Rēzeknes Tirdzniecības skolas zīmogu. No tā izriet, ka zīmogošana notikusi otrajā dienā, kad bija zināma kongresa neieplānotā turpinājuma norises vieta — tirdzniecības skola.

Apzinot dažādus vēstures avotus, raksta autors izveidojis elektronisku personu sarakstu, kurā iekļauta informācija par 178 Latgales un citu novadu pārstāvjiem. Viņu uzvārdi minēti kongresam veltītajos avotos.³⁵ Šāda personu loka paplašināšana ir attaisnojama, jo palīdz labāk izprast kongresa sagatavošanu un norisi. Kongresa otrās dienas F. Trasuna piekritēju fotogrāfijā ir saskatāmas 117 personas, F. Kempa piekritēju fotogrāfijā — 72 personas. 1927. g. sakarā ar kongresa desmitgadi presē tika publicētas kongresa dalībnieku divas fotogrāfijas, kurās bija atšifrēti vēsturiskā notikuma liecinieki. Pirmajā fotogrāfijā bija atpazītas 30 personas, otrajā — divas personas.³⁶

Skatot 1917. g., latgalešu laikrakstu polemiskos rakstos, ievēribu pelna šajās diskusijās minētie Latgales darbinieki. Tā laikraksts "Liaužu Bolss" uzskatīja, ka viskonsekventāk tuvināšanos ar baltiešiem aizstāvēt pieci katoļu garīdznieki — "[...] pīci Baltijas atspaidī [...]" F. Trasuns, Jezups Rancāns, Kazimirs Skrinda, Jānis Velkme, Pīters Apšīniks.³⁷ Savukārt laikraksta "Drywa" skatījumā grupējums, kurā ietilpstot F. Kempa, B. Migliniķis, P. Lipiņš, K. Strods, "[...] grib vest tautu pa škaldišonas ceļu [...]"³⁸

Ideju vēstures loģika liek domāt, ka atšķirīgu viedokļu kultivēšana rada mērenības un samierināšanas tendenci jeb centrismu. No šī viedokļa ievēribu pelna dažu katoļu garīdznieku piesardzīgā attieksme pret tuvināšanos ar baltiešiem. Laikraksts "Drywa", plaši informējot lasītājus par kongresa norisi, tajā pašā numurā ievietoja Ādama Vizūļa (*Odums Vyžuļs*) pārdomu rakstu "Vai var vienoties ar baltiešiem? Vārds savienošanās

pretiniekam." Ā. Vizulis skaidroja, ka pašas tautas interesēs ir latgalešiem kā atsevišķai tautai prasīt autonomiju, bet "[...] ja Latgola ir daļa Latvijas, a na atsevišķa tauta, vai var viņa dābot autonomiju [...]"³⁹ Likumsakarīgi, ka Ā. Vizūļa rakstam bija atbalstītāji laikrakstā "Liaužu Bolss", kurš šajā gadījumā saskatīja Trasuna grupas pirmo kritiku no savējo puses un kurai tīkot ierobežota vārda brīvība.⁴⁰ Tikai laikrakstā "Liaužu Bolss" atrodama informācija par Ā. Vizūļa iniciatīvu dibināt jaunu partiju "Latviešu katoļu karogs", kurā bija jau pieteikušies 500 dalībnieki.⁴¹ Plašajā partijas programmā viens no punktiem bija vēlēts Liaužu partijas un Latgales organizācijas komisijas samierināšanai. Laikraksta "Liaužu Bolss" skatījumā samierināšana nebija iespējama, tomēr iniciatīva ir vēra ņemama, jo "Latviešu katoļu karogs" cenšas ieņemt centrisku pozīciju.⁴² Turpmāko notikumu gaita parādīja, ka politiskās dzīves radikalizācijas apstākļos centrisma tendencei Latgalē nebija lemts attīstīties.

Polemiskajos rakstos pirms Latgales kongresa laikraksts "Liaužu Bolss" minēja arī citus garīdzniekus, kuri it kā esot "[...] izsaņēmuši pret sasavinošanos ar baltiešiem [...]", tostarp Ā. Vizulis, Nikodems Rancāns, Konstantīns Kangars.⁴³ Jāatzīst, ka šiem laikraksta apgalvojumiem pietrūka konkrētu pierādījumu.⁴⁴ Atšķirīgu viedokli puda Latgalešu organizācijas komisijas sekretāre V. Seile, kura, aizstāvēt N. Rancānu, K. Kangaru, apgalvoja, ka N. Rancāns jau pirms Latgales kongresa bija apvienošanās piekritējs, tāpēc ievēlēts Latgales pagaidu zemes padomē.⁴⁵ Savukārt Latgales pētnieks L. Latkovskis 20. gs. 70. gadu apcerē ir secinājis, ka N. Rancāns, būdams uzmanīgs un tālredzīgs, "[...] nikod nav bijis par apsavināšanu par kotru cenu [...]"⁴⁶

Latgales kongresa delegātu vidū bija arī sabiedriskie darbinieki, kuri drīz pēc kongresa pieslējās lieliniekiem un veidoja Latgales politiskajā dzīvē kreisā radikalisma virzienu. Pie šī virziena pieskaitāmi, piemēram,

Pēterpils ģimnāzijas absolvents un publicists Jānis Zvīdra (1895–1920), sabiedriskais darbinieks, strēlnieks un publicists Rūdolfs Muriņš (Vaidavietis) (?–1919), lielinieku laika Dricānu pagasta revolucionārās komitejas priekšsēdētājs Dominiks Esta (?–1938). Kongresā viņi atbalstīja vairākuma viedokli.⁴⁷ J. Zvīdra kongresā tika ievēlēts Latgales Pagaidu zemes padomē, bet politisku motīvu dēļ esot izstājies un, sekodams pasludinātajam principam “[...] ni ar “Drywu”, ni ar Kempu [...]”, iesaistījās Latgales komunistiskās jaunatnes kustībā.⁴⁸ Savukārt R. Muriņš 1917. g. novembrī uzstājās Latgaliešu strēlnieku sekcijas padomes sēdē ar revolucionāru runu un pēc viņa ierosinājuma pieņemta sapulces rezolūcija, kurā aicināts atzīt padomju varu par vienīgo varu, nesaudzīgi cīnīties pret Latgales zemes padomi, boikotēt laikrakstu “Drywa”, veidot sarkanās gvardes друžinas.⁴⁹ D. Esta, kas padomju laika literatūrā dēvēts par “lēgendāru partizānu komandieri” un “Latgales Čapajevu”, 1918. g. organizēja lielinieku bruņotu vienību un bija iesaistīts mierīgo iedzīvotāju slepkavošanā, par ko Latvijā 1923. g. aizmuguriski tiesāts.⁵⁰

Secinājumi

Latgales 1917. g. kongresam veltīto vēstures avotu pētniecība ļauj ievērojami paplašināt priekšstatus par latviešu novadu apvienošanu un Latvijas valsts veidošanu. Latvijas apvienošanas iniciatīva nāca no Latgales puses. Latgales darbinieki runāja par kopīgām interesēm un kopīgu nākotni. Jau kongresa sagatavošanas laikā (1917. g. martā un aprīlī) tika panākta principiāla vienošanās, ka vienotā Latvijā (toreiz vēl demokrātiskās Krievijas sastāvā) Latgalei būtu piešķirama pašvaldība. Par galveno strīdus objektu kļuva deklarētas pašvaldības iegūšanas ceļi: Latgalei vienojoties ar pārējiem latviešu novadiem vai Latgalei, balstoties uz saviem spēkiem, prasīt no Krievijas pašvaldību pa tiešo. Latgales sabiedrisko darbinieku uzskatu dažādības pētniecību sarežģī šaura un specifiska vēs-

tures avotu bāze: pašlaik Baltkrievijas arhīvi maz pētīti, tā laika vienīgie latgaliešu laikraksti “Drywa” un “Liaužu Bolss” savstarpējā polemikā un notikumu daudzveidībā sniedz daudz neargumentētas un deklaratīvas informācijas, necīgs ir kongresa dalībnieku atmiņu klāsts. Šie objektīvie apstākļi ievērojami sašaurina Latgales 1917. g. vēstures pētniecības tematiku.

Arī Latgales kongresa pētniecības joma tika sašaurināta. Par tās tradicionālajiem tēmām kļuva — latgaliešu darbība kongresa priekšvakarā Pēterpilī un Rēzeknē, F. Trasuna un F. Kempa uzskatu sadursme, katoļu garīdzniecības loma kongresā.

Detalizēta un kritiska esošo avotu pētniecība, vēstures avotu bāzes paplašināšana ļauj atklāt jaunas tēmas 1917. g. kongresa izpētē, piemēram, vietējās sabiedrības (Daugavpils, Rīga) loma virzībā uz kongresu, Latgales jautājumam veltīto diskusiju idejiskais spektrs gan F. Kempa un F. Trasuna polemikas kontekstā, gan citu Latgales sabiedrisko darbinieku (Ā. Vizulis, N. Rancāns, K. Kangars, J. Zvīdra, R. Muriņš, D. Esta) uzskatu kontekstā.

Avoti un piezīmes

¹ Latgales kongresu 1917. g. presē sauca par “vispārīgu latviešu–latgaliešu kongresu (pilnīgu sapulci)” (*Drywa*), Latgales latviešu kongresu (*Drywa*), Latgales zemes sapulci (*Brīvais Strēlnieks, Līdums, Jaunais Vārds*), Latgales konferenci (*Brīvais Strēlnieks, Līdums*), Zemes kongresu (*Jaunais Vārds*), Latgales “kongresu” (*Liaužu Bolss*).

Mūsdienu jaunākajā zinātniskajā literatūrā ir lietoti dažādi apzīmējumi, piemēram, “Latgales pagastu, pilsētu pašvaldību, draudžu un biedrību pārstāvju 1. kongress”, “Latgaliešu nacionālo, politisko un profesionālo organizāciju pārstāvju kongress Rēzeknē” (20. gs. *Latvijas vēsture. 1900–1918*. Rīga, 2000), “Latgales latviešu kongress” (*Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga,

- 2005), "Latgales latviešu kongress, Latgales 1. kongress (arī Rēzeknes kongress) (*Latvijas enciklopēdija*. 3. sēj. Rīga: SIA "Valērija Belokona izdevniecība, 2005).
- 2 Pašlaik — Sanktpēterburga. Par Petrogradu pilsētu sauca no 1914. gada līdz 1924. gadam, kad tā tika pārdēvēta par Ļeņingradu. Latvieši Petrogradu parasti sauca par Pēterpili.
 - 3 *Ceļā uz Latvijas valsti. Latgales kongresam 100. Latgales latviešu kongress 1917. gada 9.–10. maijā* (sast. H. Soms). http://lv100.lv/Uploads/2017/02/09/faktu_lapa_Latgales_kongress.pdf; Латгальскому конгрессу 100 9-10 мая 1917 года (sast. H. Soms, A. Ivanovs). http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/latgales_kongress_ru.pdf
 - 4 Zeile P. *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2006. 402. lpp.
 - 5 Latgaliēšu jautājums. *Liepājas Atbalss*. 1912. 27., 28. jūn.; Izrikojumi, sapulces. *Dzimtenes Vēstnesis*. 1912. 16. jūn.; Zinību komisijas vakara sapulces. *Dzimtenes Vēstnesis*. 1912. 25. jūn.; Cīņa ar Latgales jautājumu. *Dzimtenes Vēstnesis*. 1912. 27. dec.; Latgales jautājumā. *Dzimtenes Vēstnesis*. 1912. 11. okt.; Latgales jautājums. Atbilde F. Kempam. *Dzimtenes Vēstnesis*. 1912. 29. sept.; Zinību komisijas sapulces Reigā. *Drywa*. 1912. 3. jūl.
 - 6 *Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja*. Viļa Olava fonda sabiedrība. 1931. 63. lpp.
 - 7 Audzēknis. Latvija vīnojas. *Drywa*. 1917. 11. janv.
 - 8 *Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja*. Viļa Olava fonda sabiedrība. 1931. 63. lpp.
 - 9 V. Seiles ziņojums Latgales kongresā par latgaliēšu organizācijas komisijas darbību detalizētāk izklāstīts A. Gobas darbā "F. Trašuns. Tautas un valsts vienotājs" (1933), kurš saglabājies manuskripta veidā.
 - 10 Seile V. *Latgolas likteni bēgļu laikmetā. Latgališu bīdreibas paleiga kara uperem darbeiba*. Daugavpils, 1934. 60. lpp.
 - 11 Letgolas tautas komitets. *Liaužu Bolss*. 1917. 15. apr.
 - 12 Latgaliēšu sapulce Pēterpilī. *Jaunais Vārds*. 1917. 19. marts/1. apr.
 - 13 Par Jeronimu Rampānu trūkst precīzu ziņu. Kā ģimnāzists viņš iesaistījās 1917. g. latgaliēšu aktivitātēs Pēterpilī un Rēzeknē. Turpmāk dzīvoja Padomju Krievijā. 20. gs. 60. gados bijusi sarakste ar Latgales bibliogrāfu un skolotāju Steponu Seili. Sīkāk: Seiļš S. *Dienasgrāmatas. 1924–1979*. Daugavpils: Saule, 2016. 90. lpp.
 - 14 Svarīgs breidis. *Drywa*. 1917. 29. marts.
 - 15 Latgales jautājums. *Jaunais Vārds*. 1917. 6 (19.) apr.
 - 16 Seile V. Tautīši. *Drywa*. 1917. 29. marts.
 - 17 Letgolas tautas komitets. *Liaužu Bolss*. 1917. 15. apr.
 - 18 Imonts. Letgališi dzeivā Petrogradā pedejā laikā. *Liaužu Bolss*, 1917. 15. apr.
 - 19 Seile V. Tautīši. *Drywa*. 1917. 29. marts.
 - 20 Daugpiles latviešu–latgališu apspriede. *Drywa*. 1917. 12. apr.
 - 21 Anna Vonoga, precēta Brauere, dzimusi Liksnas pagastā, mirusi Indianapolē (ASV). Daugavpilī dibināja bērnu patversmi, kura vēlāk pārtapa par Daugavpils 1. latviešu pamatskolu. 20. gs. 20.–30. gados tā bija F. Brieža pamatskola, kuras pārzine 1927–1940. g. bija A. Brauere.
 - 22 Vēstule latvišim. *Drywa*. 1917. 29. marts.
 - 23 Mūsdienās tā ir Daugavpils Dizaina un mākslas vidusskola "Saules skola".
 - 24 Skoborga (Kemps F.). Reigas latgališi. *Jauņas Zinias*. 1913. 31. janv.
 - 25 Biedrību dzīve. *Jaunais ceļš*. 1913. 30. dec.
 - 26 Nu bīdreibu dzeives. *Drywa*. 1917. 17. maijs. Par minētajam personām — Lazdāns, Rubuls, Štoke, Prieduliņa, Greivuls — nav plašāku ziņu. Iespējama arī uzvārdu sakritība, jo, piem., Pēteris Lazdāns un Francis Greivuls bija pazīstami

- Latgales darbinieki, iesaistījušies Latgales kongresa sagatavošanā.
- ²⁷ Nu bīdreibu dzeives. *Drywa*. 1917. 17. maijs.
- ²⁸ Turpat.
- ²⁹ 6. Tukuma latviešu strēlnieku pulka podporučīks D. Lāčkājs-Lācis, izvirzīts no Rīgas Latgalešu biedrības, Latgales kongresā vienlaicīgi bija ietekmīgs latviešu strēlnieku pārstāvis, nākamais aiz strēlnieku vadītāja Jāņa Rubuļa. Sk.: Jēkabsons Ē. Aizmirstais Latgales kongresa dalībnieks — latviešu strēlnieks podporučīks Donāts Lāčkājs-Lācis. *Tēvijas Sargs*. 2017. 2: 30–31.
- ³⁰ Skoborga (F. Kempa). Reigas latgališi. *Jauņas Zīnias*. 1913. 31. janv.
- ³¹ Tautiši. *Drywa*, 1917. 22. marts. Viens no F. Kempa piekritējiem Rīgā laikraksta skatījumā bija B. Migliniķis. Iespējams, tas bija, Boļeslavs Migliniķis (1891–1928) — 20. gados miertiesnesis Rēzeknē, notārs Ludzā, pašvaldību darbinieks, zemkopības ministra biedrs (1924–1925).
- ³² Lazdāns P. Atmiņas par Latgolas kongresu. *Dzeive*. 1953. Nr. 10.
- ³³ Baltkrievijas Nacionālā vēstures arhīva fondu atsevišķas kopijas ir pieejamas Latgales kultūrvēstures muzejā. Tās tika saņemtas no Baltkrievijas ar Rēzeknes pilsētas domes atbalstu un izmantotas Latgales kongresa simtgades ekspozīcijas “Pāri sliekšnim” izveidē.
- ³⁴ Ieejas kartes pieejamas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļā.
- ³⁵ Saraksts pieejams tiešsaistē: Latgales kongresam — 100. Sk. internetā (14.10.2017): <http://latgalesdati.du.lv/temati/1917-dot-gada-latgales-latviešu-kongress>
- ³⁶ *Zemņika Ziņas*. 1927. 6. maijs; *Jauno Straume*. 1927. 6. maijs.
- ³⁷ Pīci Baltijas atspaidi. *Liaužu Bolss*. 1917. 15. apr.
- ³⁸ Tautiši. *Drywa*. 1917. 22. marts.
- ³⁹ Vyzuļš O. Vai var vinoties ar baltiešiem? Vārds sasavinošanās pretinīkam. *Drywa*. 1917. 1. maijs
- ⁴⁰ Pymais nu gareigim. *Liaužu Bolss*. 1917. 20. maijs.
- ⁴¹ Jauna partija. *Liaužu Bolss*. 1917. 17. jūn.
- ⁴² Turpat.
- ⁴³ Letgolas tautas komitets. *Liaužu Bolss*. 1917. 15. apr.
- ⁴⁴ Interesants ir fakts, ka garīdznieka Konstantina Kangara (1886–1949) brālis Jezups Kangars (?–1927) bija F. Kempa organizētā Letgolas tautas komiteta padomes loceklis.
- ⁴⁵ Kempa kunga un jo kompanijas mali “Liaužu Bolsā”. *Drywa*. 1917. 24. maijs.
- ⁴⁶ Latkovskis L. Nikodems Rancāns. Grām.: *Acta Latgalica* 4. p/s Latgaļu izdevn., 1972. 88. lpp.
- ⁴⁷ D. Estas nostāja kongresā nav zināma, ir saglabājusies viņa kongresa ieejas karte.
- ⁴⁸ *Jonia Zvidras pimīniai*. Latgales komunistiskos partijas gromotu apgodniceiba “Spartaks”, 1920. 9. lpp.
- ⁴⁹ Vaidavietis R. Latgales strēlnieku padome. *Brīvais Strēlnieks*. 1917. 26. nov.
- ⁵⁰ Tieslietas. *Pirmdienas rīts*. 1923. 15. okt.

Par autoru

Dr. hist. Henrihs Soms ir Daugavpils Universitātes asociētais profesors. Interēšu loks — Latgales vēsture, vēstures informātika. Kopš 1993. g. veido elektronisku datu bāzi “Latgales dati” (<http://latgalesdati.du.lv/>).

About the Author

Dr. hist. Henrihs Soms is an associated professor of Daugavpils University. Research interests: history of Latgale, history information science. Since 1993, he has been working on the electronic data basis “Latgales dati” (Data of Latgale) (<http://latgalesdati.du.lv/>).

LATGALE TOWARDS THE LATVIAN STATE: 1917 DISCUSSIONS ON THE FUTURE OF THE REGION

Henrihs Soms

henrihs.soms@du.lv

Summary

Key words: *Latgale Congress 1917, F. Trasuns, F. Kempis, Catholic priests, riflemen, Petersburg*

The Latgale Congress took place in Rēzekne on 9–10 May 1917. It was a meeting of the representatives of the Latgale Latvians who had assembled to discuss the issues of Latgale self-government, among them being the question about secession of Daugavpils, Ludza, and Rēzekne districts from Vitebsk province and their uniting with the territories populated by the Latvians of Vidzeme and Kurzeme. The congress organized the Provisional Land Council of Latgale, whose representatives, together with the Provisional Land Councils of Vidzeme and Kurzeme, participated in the work of the Latvian Provisional National Council and contributed much to proclaiming the Republic of Latvia.

During the process of organizing the congress, the agreement was reached that in the united Latvia, Latgale should be granted broad self-government rights. However, simultaneously differences in attitudes could also be observed. A part (supporters of priest Francis Trasuns) optimistically hoped for cooperation and mutual understanding between all Latvians when dealing with issues of religion, language, and other problems. The other part (supporters of engineer Francis Kempis) emphasized the specific character of Latgale and insisted on a widely-discussed cooperation programme between Latgale and other districts. 232 delegates who had the right to vote took part in the congress. As a result of different controversies, 39 delegates left the congress.

Paradoxically, under the conditions of historical isolation and Russification of Latgale, the most persistent enthusiasts for consolidating of the Latvian nation were in Latgale. At the beginning of the 20th century, F. Trasuns wrote about and explained the differences between Latvians in Vitebsk province and their community with the Baltic Latvians. F. Kempis saw this community in the ancient history of Latvia, and also in the origin of a red-white-red flag.

On 14 (26) December 1916, the meeting of the Central Committee of Latvian Refugee Provision in Petersburg, with many public figures from Latgale participating in it, supported the idea of unity and founded the commission of Latgalian organizations. On 15 (28) March 1917, under the guidance of F. Kempis, the Latgale People's Committee was established in Petersburg.

The process of organizing the Latgalians gradually reached Latgale as well. Important activities were organized by the Latgalians in Daugavpils, too. At that time, Daugavpils was a front-line city. Care for the refugees was being organized by the local department of the Latgalian association of the aid for the refugees, under the guidance of the dean of Daugavpils St. Mary's congregation, Antonijs Urbšs. Thus, gradually the Latgalian public rallied round St. Mary's congregation. On 28 (April 10) March 1917, the meeting of local Latgalians founded a "free society". The committee of a "free society" was planning to organize meetings with the Latvians of Daugavpils. The activities undertaken by a "free society" contributed greatly to the

foundation of the edification society “Saule” and the vocational school “Saule” for women in Daugavpils, 1917.

The process of organizing the Latgalian was taking place in Riga as well, since at that time there lived approximately 12–15 thousand Latgalians. On 16 (29) April 1917, the Latgalian Society for Mutual Aid “Vecaine” in Riga supported the idea of Latvian people’s unity and delegated rifleman J. Lāčkāja-Lācis to the Latgale Congress. At the same time, publications in press drew attention to the fact that among the Riga Latgalians there were a lot of supporters of F. Kemps who wanted to discuss the idea of districts’ coming closer.

Two prominent Latgalian public figures — F. Trasuns and F. Kemps — were the ones who most frequently participated in the discussions on the Latgale issue. The review of polemic articles published in the 1917 newspapers reveals the names of other discussion participants as well. The newspaper *Liaužu Bolss* considered that the idea of drawing nearer to the Baltic nation was being defended most consistently by five Catholic priests — F. Trasuns, J. Rancāns, K. Skrinda, J. Velkme, and P. Apšīņiks. The newspaper *Drywa* thought that the group, which included F. Kemps, B. Migliniņš, P. Lipiņš, and K. Strods, held a different opinion.

Cultivation of conflicting opinions in the struggle of ideas objectively created the tendency of reconciliation or Centrism. Remarkable is the circumspect attitude of several Catholic priests (Ā. Vizulis, N. Rancāns, K. Kangars) towards the idea of drawing nearer to the Baltic nations. A. Vizulis planned to set up a party of the centre, “Latviešu katoļu karogs” [Latvian Catholic Banner].

Among the delegates to the Latgale Congress, there were also public figures who soon after the congress joined the Bolsheviks and started the trend of left radicalism in Latgale political life. This trend was represented by J. Zvīdra, R. Muriņš (Vaidavietis), D. Esta. At the congress, they supported the majority opinion. Due to political reasons, J. Zvīdra seceded from the Provisional Land Council of Latgale and joined the movement of Latgale communist youth. In November 1917, R. Muriņš summoned people to recognize the Soviet power as the only power and to ruthlessly fight against the Latgale Provisional Land Council. D. Esta organized and armoured the unit of the Bolsheviks in 1918 and was involved in the slaughter of civil population.

The narrow base of historical sources considerably affects the research on the Latgale issues of 1917: the archives of Belarus have been little investigated at present, the polemics between the only Latgalian newspapers of that time, *Drywa* and *Liaužu Bolss*, provide much of unsubstantiated and declarative information, and the range of published memories of the congress participants is insignificant. A detailed and critical investigation of the present sources, and the extension of the base of history sources allow revealing new themes in the research of the 1917 congress, such as, for example, the role of a local community in preparing for the congress, the ideological spectrum of discussions centred on the Latgale issues within the context of both the polemics of F. Kemps and F. Trasuns as well as opinions of other public figures of Latgale (Ā. Vizulis, N. Rancāns, K. Kangars, J. Zvīdra, R. Muriņš).